

דף הרחבות לנושא –

הלכות בישול – (שיעור 13)

אוכל שמותר להשהות בכניסת שבת

שיעור מספר 25

❖ הרחבות – איך הסביר החזון איש את המקרה של 'גרמא חיה'?

למדנו בשיעור שהחזון איש כתב שמותר להשהות קדירה חייטא רק אם לא הגיעה לחום של יד סולדת. לכאורה קשה על פסיקה זו – הרי הגמרא התירה הוספת 'גרמא חיה', כלומר חתיכה בודדת לקדירה שכבר מבושלת במקצת!

חזון איש אורח חיים סימן לז אות כב

מיהו "שדי בה גרמא חיה" קשה, דאי שדי לתוך קדירה יד סולדת הרי מיד בשיל קצת! וצריך לומר דקדירה בשיל ולא בשיל היה, ונצטנו, ועכשיו נותן גרמא חיה ומחזירו על גבי הכירה.

החזון איש העמיד את המציאות של 'גרמא חיה' בקדירה מבושלת במקצת, שכרגע אינה חמה. החתיכה במצב זה, לא תתחמם עם הכנסתה.

❖ האם כל אוכל מיועד לסעודה מסוימת? הערת החזון איש על שיטת הכלבו

בשיעור אנו בוחנים את היחס בין 'קדירה חייטא' לבין ייעוד המאכל לסעודה מסוימת. החזון איש התלבט על היחסים בין הדינים הללו – אם ההיתר של קדירה חייטא נובע מהיסח הדעת עד הבוקר, במה זה שונה מכל תבשיל אחר שמיועד לסעודת היום? לכאורה כל תבשיל מיועד לסעודה מסוימת, ולא מבושל אקראית. אם כן, האם יש הבדל בין הקולא של התבשיל המיועד לסעודת היום לבין קדירה חייטא?

חזון איש אורח חיים סימן לז אות כב

לכאורה כל נותן קדירה יש בלבו ייחוד לאיזה סעודה הוא מכינו! והיה נראה דלא גזרו חכמים אפילו דעתו לאכלו בלילה ומצפה עליו, כיוון דעל הרוב אינן משהין קדירה חייטא אלא לצורך מחר. ובוזה ניחא דעת הכלבו, דבחושב להדיא לצורך מחר מותר, אפילו בשיל ולא בשיל. מיהו אין הכרח לדינן, דשפיר יש לומר דלא פלוג בבשיל ולא בשיל

החזון איש ביאר שלפי הכלבו, ההיתר של קדירה חייטא מועיל אפילו אם מתכוון לאכול את התבשיל בלילה! זאת מפני שרוב האנשים לא יתכוונו לאכול תבשיל שכזה בלילה, גזירת שהייה לא חלה על התבשיל. כך יוצאים לכלבו שני היתרים נפרדים – 1. מאכל שמתכוון לאכול ביום, ולכן מסיח דעתו ממנו. 2. 'קדירה חייטא', למרות שמתכוון לאכול ביום.

החזון איש מעיר שהראשונים שחלקו על הכלבו למדו הפוך. אמנם 'קדירה חייטא' הוא מאכל שמיועד לסעודת היום, אך זה לא מתיר להשהות כל מאכל שמיועד לסעודת היום. הגזירה חלה על כל מאכל 'בשיל ולא בשיל', גם אם הוא מיועד לסעודת היום.

❖ האם יש איסור בישול פירות הראויים לאכילה ללא בישול?

בשיעור אנו עוסקים בהיתרו של רשב"ם להשהות מה שראוי לאכילה ללא בישול על אש מגולה בכניסת שבת. אך האור זרוע פסק שבישול פירות וירקות הראויים לאכילה בשבת זהו איסור מבשל דאורייתא –

ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן סב

ירקות שנאכלין כשהן חיים, כגון כרישא ולפת, וכן פירות האילן, כגון תפוחין ושאר פירות, אף על פי שנאכלין כשהן חיים – יש בהן משום בישול, שהרי מתמקמק טעמם ומשתנה לטעם אחר כשהם מתבשלין

לעומתו הרמב"ם פסק שבישול אוכל הראוי לאכילה כמות שווה בדינו לבישול מאכל המבושל כל צרכו –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ג

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור

על השוואת הרמב"ם בין דין בישול מאכל המבושל כל צרכו ומאכל שלא זקוק לבישול כלל נעיר הערה נוספת בהרחבה הבאה

❖ האם פסיקת רשב"ם מקובלת גם על הפוסקים נגד חנניה ואוסרים השהיית אוכל מבושל כבן דרוסאי? ועיון נוסף בפסיקת השולחן ערוך

בשיעור הקודם עסקנו במחלוקת הראשונים אם לפסוק כחנניה, ולהתיר השהיית מאכל המבושל כבן דרוסאי ללא גריפה וקטימה, או לא, וממילא לאסור השהייה ללא גריפה וקטימה, אם האוכל לא הגיע לבישול כל צרכו.

למדנו שבעלי התוספות פסקו כחנניה. לאור זאת אך סביר הוא שרשב"ם, מבעלי התוספות, השווה את הפירות הראויים לאכילה למאכל בן דרוסאי. השאלה היא אם הראשונים והפוסקים שפסקו נגד חנניה יתירו אף הם.

נציין מראש שלהלכה למדנו בשיעור הקודם שנהוג להקל כדברי חנניה, בין האשכנזים הפוסקים כרמ"א שכתב כך, וגם רוב הספרדים. כך שלדיון הבא אין נפקא מינה מעשית, אלא רק לעיון וללימוד. נעיר על כך מספר הערות.

תחילה בראשונים –

בהרחבה הקודמת עיינו בלשון הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ג

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור

הרמב"ם השווה בין דבר שלא זקוק לבישול למאכל המבושל כל צרכו, וכתב שאין איסור בישול דאורייתא באף אחד מהם. יש מקום לבחון האם הרמב"ם היה אומר שמאכל שלא זקוק לבישול שווה גם בדיני שהייה.

נשים לב לניסוח של דברי הרשב"ם כפי שהובא ברא"ש –

רא"ש מסכת שבת פרק ד סימן ב

פירות כיון דנאכלים חיין חשיבי טפי ממאכל בן דרוסאי ויותר הם טובים בלא בשול כלל ממאכל בן דרוסאי עד שיתבשל

לעומת ניסוחו בלשון התוספות -

תוספות מסכת שבת דף מח עמוד א

אומר רבינו שמואל דמותר לשום תפוחים אצל האש סמוך לחשכה אף על פי שלא יוכלו לצלות מבעוד יום דנאכלין טפי כמו שהן חיין מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי

ברא"ש כתוב שהפירות יותר טובים ללא בישול מאשר תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי.

בתוספות ניסחו שיותר אנשים אוכלים פירות חיים מאשר אנשים שאוכלים מאכלים שהתבשלו כבן דרוסאי. האם יש מקום לדייק מכאן שלפי התוספות מדובר בהיתר יותר ברור מאשר ההיתר להשהות החל מ'בן דרוסאי'?

נעבור לפוסקים –

בשולחן ערוך או"ח סימן רנ"ג סעיף א' שלמדנו בשיעור הקודם הביא את השיטה שאסרה את השהיית המאכל אם לא התבשל כל צרכו, ולאחר מכן, בניסוח של 'ויש אומרים', ציטט את הפוסקים כחנניה ומתירים השהייה החל מ'בן דרוסאי'.

רבים מהפוסקים דייקו מכך שהשולחן ערוך פסק כשיטה הראשונה שציטט, שהרי את דברי חנניה הביא רק כ'יש אומרים'.

אך בסימן רנ"ד סעיף ד' השולחן ערוך ציטט את היתרו של הרשב"ם לשים פירות חיים במקום שיצלו בשבת.

ביאור הגר"א אורח חיים סימן רנד סעיף ד

פירות. כיון שראוין לאכלן חיינן לא גרע ממב"ד. תוס' מ"ח א' ד"ה דזתים ולשיטתם דאחר כמאכל בן דרוסאי שרי:
הגר"א כתב שהיתר זה של הרשב"ם הוא רק לשיטת בעלי התוספות, שהתירו השהייה אחרי בישול כמאכל בן דרוסאי.
לכאורה ראה נוספת לכך נמצאת בסעיף ב בשולחן ערוך שם –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנד סעיף ב

אין צולין בצל וביצה או בשר ע"ג גחלים, אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי, שהוא חצי בישול
לכאורה בסעיף זה מפורש שמותר להשהות אחרי צליה כבן דרוסאי!
דברי השולחן ערוך מבוססים על הנאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יט עמוד ב

משנה. אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום.
גמרא. וכמה? - אמר רבי אלעזר אמר רב: כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי.
לכאורה כאן הגמרא קובעת כדבר מובן מאליו שמותר להשהות את מה שנצלה כמאכל בן דרוסאי, כחנניה!
הר"ן יישב את הגמרא לשיטת הריף והרמב"ם, שדרשו בישול כל צרכו:

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף ו עמוד ב

הא דאמרין לקמן גבי אין צולין בשר בצל וביצה [דף כ א] וכו' וכמה אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, התם בשתן עצמן מונחין על האש, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי, אם יחתה בגחלים יחרוך אותן. וזהו שכתב הרב אלפסי ז"ל לההיא דרב, אף על פי שפסק בפרק כירה שאסור לשהות ע"ג כירה שאינה גרופה ואינה קטומה כל שמצטמק ויפה לו ודלא כחנניה
הריף פסק שלא כחנניה, אך כאשר מדובר במאכל שנמצא ישירות על הגחלים יש חשש לחריכה של המאכל. אדם מעדיף לדעת שהמאכל ראוי לאכילה, גם אם לא הגיע לרמת בישול אידיאלית, ולא להסתכן בחריכת המאכל. לכן משהגיע לבן דרוסאי אין חשש שיחתה בגחלים.

שער הציון סימן רנד ס"ק כב

אפילו להאוסרין ברנ"ג (כלומר, הפוסקים כחנניה) מודו הכא דחשוב כמו צליה על האש, כיון שהפירות נוגעין בגחלים, ולהכי סתם הבית יוסף להיתרא אף שהוא מסכים יותר להאוסרין ברנ"ג. ואף שבביאור הגר"א כתב, דזהו דוקא לשיטת המתירין ברנ"ג, הוא מפרש כפשוטה דמיירי שלא על האש ורק שנצלין מחום הקדרה
שער הציון הביא בשם הפוסקים שהבית יוסף הבין שהנחת הפירות באופן הזה דומה להנחתם על הגחלים, ולכן אדם חושש מלחתות, כמו בבצל וביצה.
כאמור – האם המשמעות היא שאם מניח במקום בו יש חשש לחיתוי, לפוסקים דלא כחנניה, יהיה אסור? עדיין קצת צ"ע.

❖ הרחבות – דחייה נוספת של שולחן ערוך הרב

מרדכי מסכת שבת פרק כירה רמז ש

והיכא דנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להטמינו בגחלים וה"ה שמותר להטמין תפוחים ואגסים חיים כי הם ראויים לאכילה יותר משנתבשל כמאכל בן דרוסאי. והוא הדין לביצים חיים ומים כדי שיהיו חמין למחר הכל מותר להטמינו לצורך מחר אבל לצורך הלילה נראה דאסור שמא יחתה בגחלים למהר בישולם
במרדכי כתב את הדין של מים יחד עם הדין של ביצה. משמע מהדברים שאין כאן דין ייחודי למי הדחה. וכך העיר הגר"ז מלאדי –

שולחן ערוך הרב אורח חיים קונטרס אחרון סימן רנד הערה ג

בגוף הדין משמע בהדיא במרדכי ריש פרק כירה דמים לא דמי לפירות אלא לביצה. ואין סברא כלל לדחוק ולומר דמיירי בהדחה, דהוה ליה לפרש, ומסתמא מיירי דומיא דביצה